

Sprovedeno od strane:

giz Deutsche Gesellschaft
für Internationale
Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Vodič za model

Model saradnje javnog i
civilnog sektora na lokalnom
nivou u cilju podizanja svesti
motivisanjem stanovništva za
učešće u realizaciji inicijativa i
projekata energetske tranzicije
u lokalnoj zajednici

Priručnik „Model saradnje javnog i civilnog sektora na lokalnom nivou u cilju podizanja svesti i motivisanjem stanovništva za učešće u realizaciji inicijativa i projekata energetske tranzicije u lokalnoj zajednici” nastao je u okviru programa „Razvoj održivog tržišta bionergije u Srbiji” kao rezultat srpsko-nemačke razvojne saradnje.

Izdavač priručnika

Centar za unapređenje i razvoj društva IDS Novi Sad

Za izdavača

Prof. dr Biljana Viduka

Autori priručnika

Zoran Eremić

dr Robert Molnar

dr Biljana Viduka

Recezeni

Milica Andrejević

Milica Vukadinović

Tehnička priprema, prelom i dizajn

Kata Jovančić

Štampa

PRINTING HOUSE GRAFOLIK

Vojvode Stepe 375, Beograd

Tiraž

56 komada

ISBN-978-86-81822-06-7

Copyright © 2021. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Nijedan deo ove publikacije bez pismene saglasnosti Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH ni u kom obliku ne sme da se reprodukuje ili da se primenom elektronskih sistema prerađuje, distribuira ili arhivira.

Sadržaj

O programu	5
I Uvod	6
II Karakteristike modela	8
III Identifikacija učesnika u procesu	12
IV Lokalna radna grupa za energetske tranzicije	15
V Dijalog	17
VI Kampanja/Zagovaranje/Animiranje stanovništva	20
VII Implementacija	22

O programu

Nemačka organizacija za međunarodnu saradnju - GIZ (*Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH*) je globalni pružalac usluga u oblasti međunarodne saradnje za održivi razvoj. GIZ ima više od 50 godina iskustva u velikom broju oblasti, uključujući ekonomski razvoj i zapošljavanje, energetiku i životnu sredinu, kao i mir i bezbednost.

GIZ kao savezna organizacija u ime Vlade Nemačke – Saveznog ministarstva za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ) – kao i u ime klijenata iz javnog i privatnog sektora iz više od 130 zemalja, pruža podršku u postizanju ciljeva u međunarodnoj saradnji. U oblasti obnovljivih izvora energije, GIZ trenutno realizuje preko 170 projekata u više od 50 zemalja.

Srpsko-nemački razvojni program „Razvoj održivog tržišta bioenergije u Srbiji” zajedno sprovode GIZ (komponenta tehničke podrške) i Nemačka razvojna banka KfW (finansijska komponenta). Program finansira Savezno ministarstvo za ekonomsku saradnju i razvoj (BMZ) Savezne Republike Nemačke u okviru Nemačke klimatsko-tehnološke inicijative.

Glavni cilj projekta je uspostavljanje održivog tržišta bioenergije u Srbiji. Korišćenjem biomase za dobijanje toplotne i električne energije, doprinosi se unapređenju održivog korišćenja obnovljivih izvora energije, ruralnom i lokalnom ekonomskom razvoju, kao i smanjenju emisije štetnih gasova koji utiču na formiranje staklene bašte u Srbiji. Zamena fosilnih goriva obnovljivim izvorima energije doprinosi poboljšanju kvaliteta vazduha, a u širem kontekstu i smanjenju uticaja na klimatske promene. Istovremeno se korišćenjem lokalno dostupnih obnovljivih izvora energije unapređuje ekonomski razvoj i stvaraju mogućnosti za zaposlenje u slabije razvijenim i ruralnim sredinama.

I Uvod

Energetska tranzicija, odnosno postepeno usvajanje suštinski drugačijeg energetskeg sistema koji će značajno, ako ne u potpunosti, smanjiti zagađenje životne sredine prouzrokovane klasičnim pristupom energetici je od velike važnosti za lokalne sredine. Bilo da se radi o ruralnim ili urbanim zajednicama, energetska tranzicija je globalni trend u energetici koji u više kategorija unapređuje lokalne uslove života. To je proces koji se sastoji od niza aktivnosti koje imaju za cilj očuvanje i rekultivaciju životne sredine, stvaranje održivih ekonomskih prilika (razvojem lokalnog energetskeg tržišta i u vezi s njim i novih poslovnih modela) uz uvažavanje specifičnih potreba lokalne zajednice i društvenih posebnosti.

Svetska iskustva sve većeg broja lokalnih zajednica koje su već sprovele ili su u procesu sprovođenja energetske tranzicije, sugerišu da se ona može sprovesti kroz nekoliko modela. Modeli se, u odnosu na to odakle potiče inicijativa, generalno mogu podeliti na one vođene organizacijama civilnog društva, interesom privatnog sektora ili inicirane od strane institucija vlasti.

Višedecenijski centralizovani pristup energetskeg politici očigledno ne daje rezultate u pravcu smanjenja emisija štetnih gasova, a postoji sve više indicija da se proširuje jaz između nacionalnih politika i lokalnih energetskeg potreba. U tom smislu, primena odgovarajućeg modela saradnje javnog i civilnog sektora na lokalnom nivou može doprineti rešavanju izazova energetske tranzicije jednog društva.

Podstaknute sve ozbiljnijom degradacijom životne sredine i sve bržim ritmom negativnih klimatskih promena na globalnom nivou, vlade zemalja širom sveta su postavile energetskeg tranziciju ka energetici sa niskom ili nultom emisijom ugljenika visoko na listi svojih prioriteta. Na globalnom nivou, ova težnja je možda najbolje opisana Agendom 2030 Ujedinjenih Nacija i željom za dostizanjem sedmog Cilja Održivog Razvoja (Sustainable Development Goal 7 - SDG7) Ujedinjenih Nacija koji je potrebno dostići do 2030. godine.

Prema istraživanju koje je sproveo Svetski Energetski Forum (WEC), kako bi se zaista omogućila energetskeg tranzicija celokupnog društva, neodložno je potrebno da se poveća svest o konceptu lokalne energetskeg tranzicije, prevaziđu ključne prepreke za njeno sprovođenje, obezbedi neophodna lokalna infrastruktura i u ovaj proces uključe lokalne samouprave i građani.

Da bi do toga došlo, potrebno je kreirati model sa akterima iz više društvenih krugova, koji može uvažiti lokalne specifičnosti i karakteristike političkog sistema. Na taj način, trebao bi da se omogući nastanak lokalnog energetskeg tržišta, da se pruži ekonomska i ekološka korist zajednicama i preduzećima, ali i da im se omogući da, kroz inovativne poslovne modele, tehnološke alate i građanske inicijative pozitivno utiču na kreiranje i pruže podršku politici energetskeg tranzicije.

Energetskeg tranzicija ima potencijal i misiju da suštinski promeni način na koji lokalne zajednice percipiraju upotrebu i proizvodnju energije i posledične efekte na gotovo sve aspekte svakodnevnog života.

Proces pridruživanja Srbije članstvu u EU predpostavlja značajno veću ulogu organizacija civilnog društva (OCD) u kreiranju lokalnih politika i društveni konsenzus lokalnih samouprava (LS) i OCD oko najmanje 60% lokalno sprovedenih aktivnosti od opšteg značaja. Ispunjenje ovog preduslova jedna je od ključnih tema pregovaračkog procesa između Srbije i EU. Osnovni zakonski akt kojim je u Republici Srbiji definisano osnivanje udruženja građana i drugih organizacija civilnog društva je Zakon o udruženjima („Službeni glasnik RS”, br. 51/2009).

Evropska povelja o lokalnoj samoupravi naglašava značaj i pravo učešća građana u upravljanju na lokalnom nivou, koja konstatuje da to nije dar lokalne samouprave već da je to izvorno pravo i princip demokratskog uređenja koji važi u svim zemljama članicama Saveta Evrope.¹

Tempo razvoja lokalne zajednice je obično mnogo brži, a održivost značajno sigurnija kada se lokalno znanje koristi za prilagođavanje projekata potrebama zajednice. Za sprovođenje uspešnog modela energetske tranzicije neophodna je saradnja svih lokalnih relevantnih aktera iz javnog, civilnog i privatnog sektora.

Energetsku tranziciju nije moguće izvesti bez promene svesti građana i usvajanja nove energetske paradigme. Građansko učešće u promenama koje se tiču života u zajednici je ujedno i izvorno pravo i princip demokratskog uređenja koji važi u svim zemljama članicama Saveta Evrope.

¹ *European Charter of Local Self-Government* (1985). Strasbourg: Council of Europe.

II Karakteristike modela

Model saradnje javnog i civilnog sektora kojim bi se izvršila energetska tranzicija moguće je koncipirati kao građansku inicijativu, kao model nastao vođen željom za profitom koji bi inicirao privatni sektor ili kao model iniciran od strane lokalnih ili regionalnih autoriteta.

Ovaj dokument baviće se poslednjim pomenutim modelom saradnje, odnosno onim koji nastaje na inicijativu decentralizovanih nivoa vlasti.

Svaka od kategorija društva u predloženom modelu ima svoj značaj, ulogu i interes u kreiranju i sprovođenju energetske tranzicije:

- Uključenjem u proces energetske tranzicije **Organizacije civilnog društva**, *neformalna građanska udruženja, istaknutiji lokalni pojedinci i kompetentni građani* su u prilici da se informišu i edukuju o energetskej tranziciji i pogodnostima koje iz nje proističu, da utiču na kreiranje lokalne energetske politike, artikulišu, ugrade i implementiraju lokalne specifične ciljeve, ostvare vlasništvo nad rezultatima i unaprede ekonomsku i ekološku poziciju lokalne zajednice. Različite asocijacije privrednika se takođe mogu podvesti pod ovu kategoriju aktera.
- **Privatni sektor**, kao potencijalni neposredni izvršilac pojedinih aktivnosti u energetskej tranziciji može pronaći svoj ekonomski interes u sticanju profita kroz nove poslovne mogućnosti tokom tranzicije, korišćenjem novih poslovnih i finansijskih modela, novih tehnologija, uspostavljanjem lokalnog energetskeg tržišta, unapređenjem imidža kompanija, itd.
- **Lokalna samouprava i javni sektor** (u liku javnih i javnih komunalnih preduzeća) kroz ovaj proces obezbeđuju inpute od građana, obezbeđuju legitimnost usvajanjem lokalnih energetskeh politika, razvojem i sprovođenjem akcionih planova, smanjenjem javnih izdvajanja kroz uštede ostvarene energetskej tranzicijom, poboljšanjem opštih uslova života građana i unapređenjem segmenata javnog servisa iz svog domena. Takođe, javni sektor predstavlja direktnu vezu sa regionalnim, pokrajinskim i nacionalnim strateškim planovima i aktivnostima i podnosi predloge za poboljšanja višim nivoima vlasti.

Uopšteno govoreći, građanska participacija u javnoj sferi u Srbiji je na niskom nivou, čak i na nivou lokalnih samouprava. Kao ključni razlozi nedovoljnog neposrednog građanskog učešća u javnoj sferi ističu se:²

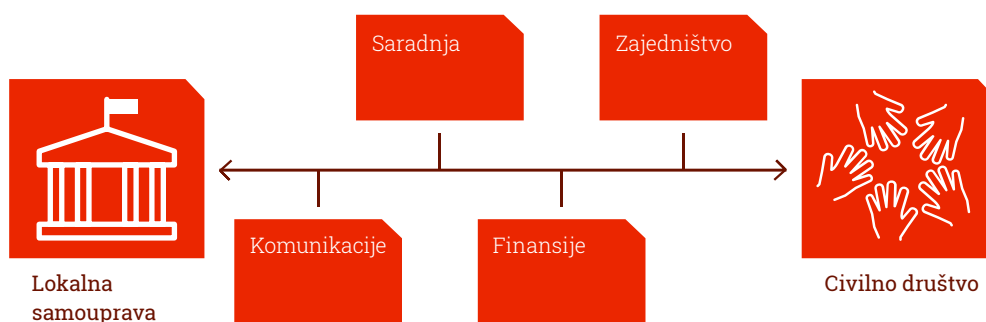
- Dominacija političke kulture koja ne afirmiše građansko učešće i nizak nivo znanja i svesti građana o njihovim pravima i slobodama i o nadležnostima određenih nivoa vlasti;

² Neposredno učešće građana u javnom životu na lokalnom nivou (2006). (Ur. Z. Vukelić). Beograd: Stalna konferencija gradova i opština.

- Nezainteresovanost građana za javni život prouzrokovana lošim životnim statusom, nedostatkom vremena, informacija i znanja;
- Nerazvijena i neefikasna praksa neposrednog učešća građana;
- Nedovoljno razvijen pravni i politički okvir za veće učešće građana i naročito nepostojanje jasnog nacionalnog pristupa građanskoj participaciji na lokalnom nivou i konkretnih obaveza lokalnih vlasti prema građanima;
- Nedovoljna decentralizacija vlasti i nizak finansijski kapacitet lokalne samouprave i njena velika zavisnost od republičkih organa;
- Neadekvatan lokalni izborni sistem čija primena nepovoljno utiče na reprezentovanost u lokalnim skupštinama;
- Veličina znatnog broja opština (geografski i po broju stanovnika) koje su u proseku među najvećima u Evropi.

Međutim, neki modeli građanskog aktivizma se mogu pronaći i u bivšem društvenom uređenju, koji su se mogli transformisati u međuvremenu, ali do toga nije došlo. Stoga, u uspostavljanju novih modela Srbija se oslanja na inostrana iskustva. Ipak, mora se priznati da je i tadašnje učešće građana bilo više *pro forma*, ili da se kroz njihovu participaciju nisu rešavala ključna pitanja na lokalnu, samim tim ni ona u domenu energetike.

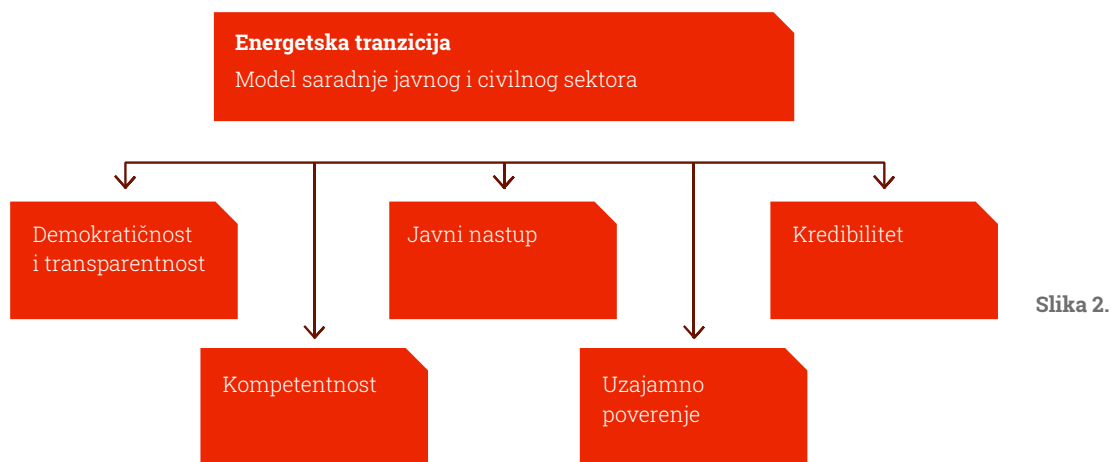
Implementacija predložene saradnje javnog i civilnog sektora na lokalnom nivou se može sprovesti samo uz aktivnu i blisku saradnju lokalnih institucija i civilnog društva.

Slika 1.

Da bi model zaista bio usvojen i da bi javnost stekla osećaj vlasništva nad tranzicionim procesom, model moraju karakterisati:

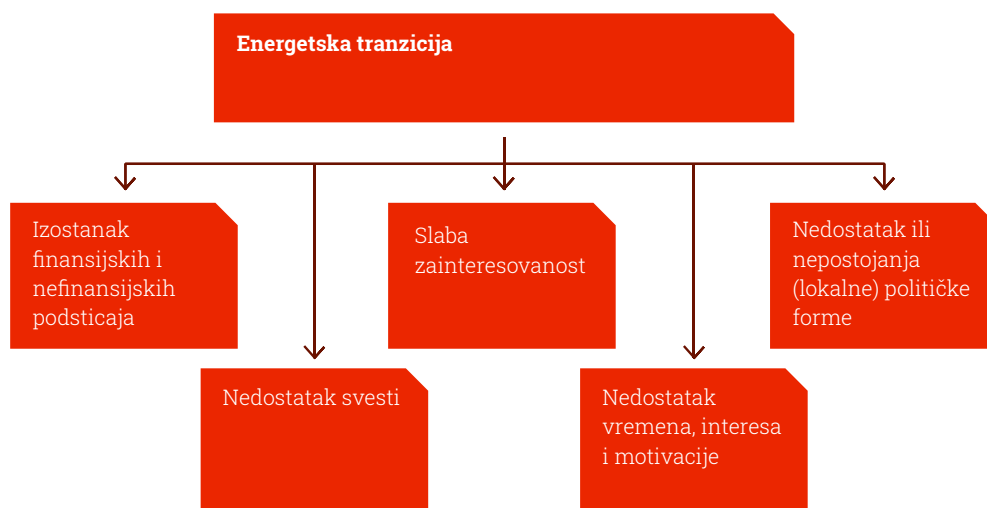
- demokratičnost i transparentnost u saradnji,
- mogućnost javnog pristupa,
- kompetentnost i kredibilitet učesnika nad temom i
- njihovo uzajamno poverenje.

Kreiranje efikasnog modela lokalne saradnje uključuje fazno rešavanje postojećih prepreka ka energetske tranziciji, kao što su:

- **Slaba zainteresovanost građana** za učešće u procesu donošenja odluka: posledica je toga što u svakodnevnom životu ne vide potencijal sopstvenog uticaja i mogućnost prenosa stavova na centralizovane politike koje im definišu svakodnevnicu (iako ih krajnji rezultat direktno pogađa, učešće u javnim raspravama je slabo). Osim nezainteresovanosti, evidentan je i nedostatak mehanizama građanske kontrole i snage civilnih udruživanja kroz koje bi se nezadovoljstvo određenim rešenjima artikulisalo u konkretne predloge prema sprovediocima lokalnih politika.
- **Nedostatak svesti** o energetske tranziciji kao pojmu, adekvatne informisanosti o njoj (u javnom diskursu, školskom i akademskom sistemu, politici, itd.) i nepoznavanje načina rada formalnih oblika organizovanosti (građanska udruženja, NVO-e) kojima bi se moglo uticati na lokalne energetske prilike i politike kroz prihvatljive mehanizme.
- **Nedostatak vremena, interesa i motivacije** za uključanje u proces energetske tranzicije, preokupiranost sopstvenim problemima, pre svega problemima nezaposlenosti i niskog životnog standarda. Budući da klimatske promene i energetske tranzicije nisu ekonomski niti životno opipljive kategorije (kao što su to npr. osnovne potrebe i neke kategorije javne potrošnje), izostaje interes i motivacija javnosti da ovoj temi posveti dužnu pažnju.
- **Izostanak finansijskih i nefinansijskih podsticaja** je identifikovan kao jedna od najvažnijih barijera za efikasno sprovođenje energetske tranzicije. To se naročito odnosi na podršku razvoju lokalnog energetskeg tržišta, odnosno široj afirmaciji ambivalentnog statusa proizvođača-potrošača (eng. *Prosumer*). Podsticaji mogu biti usmereni ka građanstvu (npr. za unapređenje energetske efikasnosti domaćinstava), ujedno i sa namerom da se animira tržište za lokalna preduzeća (izvođenje radova na unapređenju energetske efikasnosti domaćinstava), čime se generišu prihodi na lokalnom nivou.

- **Nedostatak ili nepostojanje (lokalne) političke forme** za sprovođenje energetske tranzicije. Iako je ne isključuje, ova prepreka ne označava nužno nedostatak političke volje, već je često posledica društvenog uređenja koje do sada nije prepoznavalo uticaj lokalnih političkih tela na energetske politiku. Takva društvena uređenja do sada nisu ni razvijala kapacitete za zastupanje energetskih interesa lokalne zajednice koju predstavljaju.

Slika 3.

III Identifikacija učesnika u procesu

Učešće građana u javnom životu zajednice, a pre svega na lokalnu, jedan je od bitnih preduslova za razvoj demokratije, ali i preduslova za podizanje kvaliteta života. Ovo neminovno za posledicu ima i povećanje zadovoljstva životom u konkretnoj zajednici i jačanje osećaja pripadnosti istoj.

Pored građana, odnosno civilnog sektora, postoje i drugi potencijalni učesnici (osim formalnih donosioca odluka) koji imaju svoje mesto u nastojanjima da se artikulise opšti interes, odnosno da se uvažavaju potrebe drugih. To su javna i mešovita preduzeća, zdravstvene, kulturne i obrazovne/naučne institucije, odnosno ustanove. Privatna preduzeća, naročito ona veća, a koja imaju veliki uticaj na životnu sredinu, takođe se mogu smatrati učesnicima u procesu energetske tranzicije na lokalnu. Uključivanje šireg i kompetentnijeg kruga učesnika je bitan preduslov ne samo energetske tranzicije, već i polazna osnova za rešavanje potencijalnih socijalnih konflikata izazvanih nametanjem rešenja koja bi bila plod parcijalnih interesa.

S druge strane, direktnim učešćem šireg kruga učesnika u donošenju relevantnih odluka daje se legitimitet kasnijim zvaničnim političkim odlukama. Dakle, u artikulaciji opšteg interesa, svako od identifikovanih učesnika može i treba da uklopi svoj parcijalni interes, što pokazuju i brojna inostrana iskustva.

Nakon identifikacije učesnika u procesu, prisutna je problematika njihove selekcije. U tu svrhu, potrebno je postaviti odgovarajuće kriterijume, na osnovu kojih će se identifikovani učesnici rangirati na što objektivniji način. U slučaju manjih lokalnih samouprava, sa nerazvijenom institucionalnom, infrastrukturnom i drugim mrežama (naročito mrežom OCD), pitanje selekcije ne bi trebalo da bude rešavano kriterijumom „popunjavanja” broja, već kao i kod većih, kriterijumima koji odražavaju uticaj, meritornost, ugled i dr. za svakog konkretnog učesnika.

S tim u vezi, predlažu se sledeći kriterijumi za osnovne grupe učesnika u realizaciji inicijativa i projekata energetske tranzicije u lokalnoj zajednici, uz napomenu da je po izabranom modelu (eng. *Government driven*), lokalna samouprava u startu uključena:

1. Uticaj na kvalitet života

U kontekstu ovog modela, ovo je svakako najuticajniji kriterijum. Uslovi pod kojima živi svaki građanin, svakako da najdirektnije utiču na njega kao pojedinca, ali u krajnjem i na kvalitet života u konkretnoj lokalnoj zajednici, pa i društva u celini. U tom smislu, u prvi plan do izražaja dolazi stanje sredine u kojoj živi (voda, vazduh, zemljište, urbanistička rešenja i infrastruktura), dostupnost i mogućnost upravljanja energentima, kao i svim ostalim dostupnim resursima. S druge strane, sve ovo se pored građanstva, odnosno civilnog sektora direktno tiče i ostalih učesnika u procesu, kao što su lokalna samouprava i celokupan javni sektor, ali isto tako i privatni sektor.

Uredba o kriterijumima za određivanje aktivnosti koje utiču na životnu sredinu prema stepenu negativnog uticaja na životnu sredinu koji nastaje obavljanjem aktivnosti,

Svako od identifikovanih učesnika može i treba da uklopi svoj parcijalni interes u okviru implementacije modela energetske tranzicije. U slučaju manjih zajednica, pitanje selekcije bi trebalo da bude rešavano prema kriterijumima koji odražavaju uticaj, meritornost, ugled i druge relevantne osobine svakog konkretnog učesnika.

iznosima naknada („Sl. Glasnik RS”, br. 86/2019 i 89/2019), klasifikuje delatnosti prema njihovom negativnom uticaju na životnu sredinu, kao veliki, srednji i mali uticaj.

Ipak, ovaj kriterijum je višedimenzionalan, te postojeća Uredba svakako nije dovoljna da bi se u pravom svetlu mogao identifikovati konkretan učesnik. Naime, svojim aktivnostima koje nemaju direktan uticaj na životnu sredinu, kao npr. pojedini edukativni, propagandni ili informativni sadržaji koji u pozitivnom kontekstu prikazuju korišćenje fosilnih izvora energije, pojedine organizacije na indirektan način ostvaruju negativno dejstvo na životnu sredinu.

S druge strane postoje i organizacije, naročito u civilnom sektoru koje svojim aktivnostima/projektima, direktno utiču na poboljšanje stanja životne sredine.

2. Uticaj na društvene odnose

Obzirom da se modelom demonstrira snaga saradnje javnog i civilnog sektora, od velike važnosti je uticaj identifikovanih potencijalnih aktera na društvene odnose, na lokalnu. Ukoliko bi se neka organizacija sa realno značajnim uticajem na lokalne prilike izostavila iz kruga učesnika, to bi moglo izazvati nezadovoljstvo u lokalnoj zajednici, čime bi se narušili postojeći odnosi. Ovo se naročito odnosi na organizacije civilnog društva koje po definiciji, pored svog članstva okupljaju aktivne građane s ciljem rešavanja konkretnih problema u zajednici. Neke od njih imaju brojno članstvo i sposobnost da aktiviraju veliki broj građana, čime se nameću kao nezaobilazan faktor u tretiranju konkretnih problema.

3. Meritornost/kompetencije

Svaki od aktera ima svoje kompetencije, odnosno područje u kojem iskazuje svoju meritornost. Lokalna samouprava, odnosno javni sektor je i zakonski predodređen za pojedine nadležnosti, i u skladu sa time deluje u lokalnoj zajednici, i to: organizacijom poslova u samoj lokalnoj samoupravi, ali i formiranjem javnih preduzeća koja će da se bave različitim specijalizovanim poslovima, pa i onim vezanim za životnu sredinu. S druge strane, civilni sektor u svojoj šarolikosti, takođe ima specijalizovane organizacije kojima je prioritet upravo poboljšanje stanja u oblasti životne sredine.

4. Ugled

Upravo iz prethodnog kriterijuma proističe i ugled koji pojedina organizacija ima u lokalnoj zajednici. U slučaju da je organizacija zaista posvećena svojim ciljevima, a uz to još i kompetentna, sa vidljivim pozitivnim rezultatima rada u konkretnoj oblasti, tada joj se ne može osporiti ugled, odnosno pozitivan imidž, i svakako da bi takva organizacija trebala da se nađe u krugu učesnika.

5. Uloga u procesu

Na osnovu prethodno predstavljenih kriterijuma selekcije učesnika, ali i na osnovu zakonskih odredbi, potencijalnim učesnicima je potrebno definisati ulogu u procesu. Zbog odabrane vrste modela (eng. *Government driven*) uloga lokalne samouprave je

unapred određena. Međutim, određivanje uloge ostalih učesnika u procesu može biti veoma osetljivo pitanje, i treba mu se posvetiti posebna pažnja. Najrealnije bi bilo da se potencijalnim učesnicima dodele uloge koje im po prirodi stvari pripadaju, s obzirom na njihovu delatnost i raspoložive resurse. Uloge treba rasporediti na način da odražavaju **partnerstvo** u pravom smislu te reči.

Tabela 1. Javni sektor

Redni broj	Naziv učesnika	Uticaj na životnu sredinu	Uticaj na društvene odnose	Meritornost/kompetencije	Ugled	Uloga u procesu
1.	Javno preduzeće					
2.	Ustanova/institucija					
3.	Region. razvojna agencija					
4.	...					

Napomena: Uvesti skalu od 1 do 3, odnosno od 1 do 5 (u zavisnosti od broja učesnika)

Tabela 2. Civilni sektor

Redni broj	Naziv učesnika	Uticaj na životnu sredinu	Uticaj na društvene odnose	Meritornost/kompetencije	Ugled	Uloga u procesu
1.	NVO/udruženje građana					
2.	Asocijacija privrednika					
3.	Nezavisni ekspert					
4.	Ugledni građanin					

Napomena: Uvesti skalu od 1 do 3, odnosno od 1 do 5 (u zavisnosti od broja učesnika)

Konačni odabir učesnika u procesu, po ovom modelu, treba da izvrši lokalna samouprava. To se može sprovesti na više načina, a opet u zavisnosti od vremena, željenog/potrebnog nivoa transparentnosti, procenjenog nivoa IT pismenosti lokalne javnosti, stepena razvijenosti postojeće participacije građana u donošenju pojedinih odluka na lokalnu, i dr.

Neke od metoda/alata za uključivanje javnosti u odabir učesnika mogu biti:

- Digitalni alati (elektronske društvene mreže, web stranice lokalnih samouprava i komunalnih preduzeća, ...),
- Tradicionalne metode (ankete, intervjui, zborovi građana u mesnim zajednicama,...)
- Kampanje posredstvom komunalnih računa, i
- drugo.

IV Lokalna radna grupa za energetske tranzicije

Struktura radne grupe bi trebala da odslikava jedan od viših nivoa participacije građanstva/civilnog sektora u donošenju odluka, pri čemu se mora uzeti u obzir razvijenost građanskog aktivizma na širem planu u Srbiji. Stoga, predloženi **model partnerstva** javnog i civilnog sektora je najprimereniji, jer bi napredniji modeli (delegiranje moći i građanska kontrola) unapred čitav proces osudili na neuspeh. U prilog ovome govori i činjenica da je partnerski pristup postao ključni element u politici i programima Evropske unije, a koji su u vezi sa posledicama brzih i većih ekonomskih, socijalnih i političkih promena.

Nakon sprovedenog odabira, preduzima se sledeći korak u kojem će se formalizovati status i uloga odabranih učesnika u procesu.

Na predlog odluke predstavnika lokalne samouprave, skupština pristupa formalnoj akreditaciji radne grupe, vodeći računa da će njena struktura omogućiti sprovođenje procesa u skladu sa definisanim karakteristikama modela, odnosno da se pri sastavu RG mora voditi računa o zastupljenosti glasova kako bi se osiguralo da ni jedna strana ne može nametnuti rešenja.

To znači da bi odnos javnog i civilnog sektora trebalo zadržati na polovini ukupnih glasova (pri čemu je javni sektor reprezentovan kroz organe lokalne samouprave, javna preduzeća i razvojne agencije), dok bi druga polovina bila artikulisana kroz civilni sektor (uključujući NVO-e, neformalne grupe, ugledne građane, relevantne nezavisne eksperte i sl.). Naravno, struktura se koncipira tako da uvažava specifičnosti lokalne sredine, odnosno i reprezentativnost civilnog sektora i dostupnost i razvijenost lokalnih javnih institucija.

U tehničkom smislu, Odluka o osnivanju radne grupe sprovodi se prema propisima koji regulišu rad lokalne samouprave i sadrži:

- Pravni osnov i razloge osnivanja Radne grupe,
- Nadležnost u institucionalnoj hijerarhiji lokalne samouprave, odnosno odnos sa javnim preduzećima i drugim institucijama lokalne samouprave,
- Cilj osnivanja (unapređenje / podsticanje / obezbeđivanje uslova / predlaganje / preduzimanje mera, aktivnosti, programa... u oblasti energetike i energetske tranzicije i sl.),
- Delokrug rada (pravo radne grupe da: pokreće inicijative za donošenje, izmenu ili dopunu postojećih pravnih akata iz domena energetike; donosi mišljenja o predloženim programima, propisima i aktivnostima iz domena energetike, itd.),
- Detalje o sastavu Radne grupe (ko podnosi predloge o članovima ispred javnog, a ko ispred civilnog sektora, broj članova, dužinu mandata, način izbora i imenovanje članova i sl.)

Ključni korak formalizacije statusa i uloge odabranih učesnika u procesu je formiranje Radne grupe. Ona se formira na taj način da odnos javnog i civilnog sektora odgovara polovini ukupnih odlučujućih glasova u radu.

-
- Način rada Radne grupe (učestalost sastanaka/sednica, pravila o sazivanju i načinu odlučivanja, način donošenja pravilnika, itd.)
 - Javnost rada i postupke u odnosima sa javnošću,
 - Odgovornost i načine izveštavanja,
 - Način obezbeđivanja materijalnih uslova za rad (kancelarija, inventar i sl.),
 - Načine finansiranja rada Radne grupe i eventualnost materijalne kompenzacije članova za učešće u radu, i
 - Zvanično proglašenje početka rada Radne grupe (datum objave u službenom glasniku).

Uvažavajući odredbe Odluke o osnivanju Radne grupe, pristupa se izradi dokumentacije kojom se uređuje njen rad. Najčešće, ovi dokumenti su u formi poslovnika, pravilnika, programa rada ili akcionog plana.

Poslovnikom se bliže uređuje način rada, priprema i sazivanje sednica, tok sednice, prava i obaveze članova, način izveštavanja, struktura funkcija Radne grupe (predsednik, sekretar, zamenik, itd.) i njihova prava i obaveze.

Poslovnik može detaljno razrađivati detalje rada kao što su:

- Priprema i sazivanje sednice (način i učestalost sazivanja i načine pozivanja članova),
- Tok sednice (ko predsedava, potreban kvorum za rad, dnevni red, vreme za diskusiju, način održavanja reda na sednici, način odlučivanja/glasanja, vođenje zapisnika i beleški),
- Informacije o radnim telima Radne grupe,
- Prava i obaveze članova Radne grupe (pravo na informisanje o sednici i tačkama dnevnog reda, učešće u raspravi, podnošenje predloga, pravo na izdvojeno mišljenje i pravo na slobodno glasanje),
- Način proglašenja i razrešenja članova,
- Donošenje akata (način izglasavanja akata (prosta / apsolutna većina), ko vrši konstataciju i proglašenje izglasanog akta i dr.), i
- Prelazne i završne odredbe.

V Dijalog

U ovoj fazi, Radna grupa treba da okupi sve zainteresovane strane, inicira i moderira argumentovani dijalog kroz koji bi one trebale doći do obostrano zadovoljavajućeg modela saradnje za energetske tranziciju lokalne zajednice.

U praksi, to znači da je inicijatorima neophodno da najpre utvrde:

- Ko su učesnici dijaloga u lokalnoj zajednici, (sastaviti listu: organizacija civilnog društva, istaknutih pojedinaca i građana, lokalnih institucija i javnih preduzeća),
- Popis tema od važnosti za fokusiranu argumentovanu raspravu.
- Šta su očekivani rezultati dijaloga, i
- Koji su krajnji dometi dijaloga?

U III poglavlju ovog modela identifikovane su društvene grupe i pojedinci čije je učešće nezaobilazno u sprovođenju energetske tranzicije u jednoj lokalnoj zajednici. Kao implementatore modela, radna grupa ne mora posebno motivisati učesnike dijaloga iz javnog sektora nego ih jednostavno može delegirati. Takođe, u ovom sektoru postoji jasna institucionalna struktura i hijerarhijska podela nadležnosti, te je relativno lako utvrditi ko su legitimni predstavnici u dijalogu.

Uvažavajući Evropsku povelju o lokalnoj samoupravi i tamo izraženu neophodnost uključenja građana u dijalog, treba naglasiti da kod civilnog sektora postoji veliki izazov u motivaciji građanstva da uzme učešće u dijalogu. U praksi, stepen građanskog učešća u velikoj meri zavisi od razvijenosti civilnog sektora i kapaciteta civilnih organizacija i udruženja. U tom smislu, neophodno je da radna grupa animira relevantne predstavnike ovog sektora za učešće u dijalogu.

Prema nivou građanskog učešća, kapacitetu LS i stepenu ostvarene saradnje između aktera, potrebno je koncipirati i dijalog. U nekim lokalnim sredinama biće moguće voditi dijalog o potencijalnim alternativama energetske politike i praktičnim rešenjima, dok će se u nekima svoditi na informisanje građanstva. On se može sprovesti na više nivoa (informisanje, rasprava o alternativama postojećih rešenja, sprovođenje novih politika i praktičnih rešenja na lokalni i dr.), ili samo o pojedinačnim aspektima lokalne energetske politike (npr. izboru energenta za grejanje javnih objekata).

Dijalog između ovih aktera je neophodan da bi se o konkretnim temama postigao lokalni društveni konsenzus, definisao lokalni akcioni plan i argumentovale i formulisale preporuke prema donosiocima energetske politike na pokrajinskom ili republičkom nivou. On se vodi i radi prevencije nametanja rešenja samo jedne strane.

Formalni rezultati dijaloga mogu biti u vidu deklaracije, inicijative, preporuke, izjave, poziva i sl.

Ključni korak formalizacije statusa i uloge odabranih učesnika u procesu je formiranje Radne grupe. Ona se formira na taj način da odnos javnog i civilnog sektora odgovara polovini ukupnih odlučujućih glasova u radu.

Izbor tema u dijalogu biće uobličen:

- Zajedničkim činiocima (negativni efekti nacionalne energetske politike koji se manifestuju na lokalnom nivou, sistemska ograničenja i posledice centralizovanog upravljanja resursima i sl.),
- Lokalnim specifičnostima (klimatskim/geografskim, kulturološko-tradicionalnim, ekonomskim, ...),
- Razvijenošću institucija i kapaciteta civilnog sektora, i
- Uspostavljenim poverenjem između civilnog, javnog i privatnog sektora

I pored toga, učesnici dijaloga imaju veoma širok izbor tema. One mogu uključivati pitanja grejanja javnih objekata, načine smanjivanja troškova javne rasvete, mogućnosti prelaska na alternativne izvore energije, stimulatивne mere za unapređenje energetske efikasnosti i druge teme u kojima lokalna samouprava ima nadležnost i sredstva.

Dometi dijaloga odnosno njegovih rezultata mogu biti na više nivoa ili na više nivoa istovremeno.

Ukoliko je koncipiran u formi koja doprinosi informisanju (javnosti, civilnih društava, pojedinaca, donosioca odluka ili kreatora politika – od lokalne samouprave do resornih ministarstava), cilj dijaloga je da podigne svest građana o temama u okviru energetske tranzicije, odnosno da ukaže, reafirmiše i/ili osnaži njihova prava i animira građansko učešće u energetskej tranziciji. Donosiocima odluka i kreatorima politika ova forma dijaloga može ukazati na (ne)zadovoljstvo primenjenim zakonskim rešenjima i aktuelnim politikama, odnosno o mogućnostima njihovog unapređenja ili neophodnosti donošenja novih.

Dijalog se može voditi i o sprovođenju postojeće energetske politike i može da pruži dragocene povratne informacije o načinima i tehnikama za njenu uspešniju primenu. Konačno, dijalog u formi rasprave može doneti nove ideje i raznovrsnije predloge nego što ih je moguće dobiti tradicionalnim ekspertskim tehnikama kreiranja politika, gde se krajnji korisnici po pravilu ne konsultuju o pitanjima koja ih se tiču.

Rezultati lokalno vođenog dijaloga se upućuju relevantnim donosiocima politika (republičkim ministarstvima i pokrajinskim sekretarijatima) koje ih mogu formalno predložiti republičkoj Vladi.

Neki od rezultata dijaloga mogu se sprovoditi na nivou lokalne samouprave, u okviru njenih nadležnosti, a krajnji domet dijaloga je učešće, odnosno saradnja javnog i civilnog sektora na kreiranju novih politika, regulativa i zakonskih rešenja.

Slika 4.

Preporuke

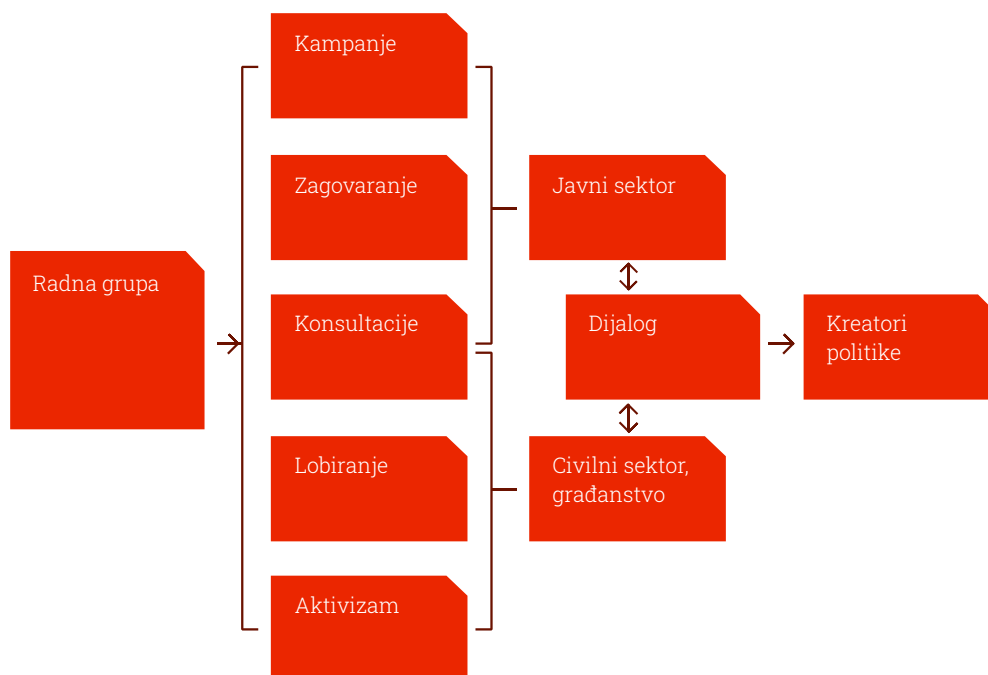
- » Da bi se obezbedila transparentnost i demokracija dijaloga, potrebno je obezbediti zastupljenost i priliku da se čuje stav svih relevantnih strana.
- » Izbor odgovarajućih tema treba da uzme u obzir lokalne prilike i aktuelne faktore koji utiču na mogućnost sprovođenja energetske tranzicije.
- » Rezultate dijaloga je potrebno uobličiti u odgovarajuću formu kako bi mogli biti upućeni višim instancama vlasti i kreatorima relevantnih politika.

VI Kampanja/Zagovaranje/Animiranje stanovništva

Svrha ove faze izgradnje modela saradnje javnog i civilnog sektora je da se obezbedi informisanje o rezultatima i dometima energetske tranzicije kao kontinualnog procesa, pospeši široko uključivanje stanovništva u proces i time obezbedi da predlozi javnosti i njeno mišljenje o trenutnim problemima budu uneti u nove politike i tako poboljšaju uslove života u lokalnoj zajednici.

Za uspešnu energetska tranziciju lokalnih zajednica neophodno je učešće građanstva i šire javnosti. To nije bitno samo zbog formalnog ispunjenja zahteva u procesu pristupanja EU – daleko je važnije da građani učestvuju i iznesu svoje stavove i viđenje ovog pitanja kako bi se zaista došlo do politika koje bi bile u vlasništvu kako lokalnih autoriteta i javnog sektora, tako i civilnog sektora i svih građana.

Zbog toga, potrebno je izboriti se sa ranije pomenutom indukovanom uzdržanošću stanovništva, reanimirati njihov interes i uključiti ih u proces energetske tranzicije. Za to postoje brojne tehnike koje Radna grupa može primeniti, uključujući javne kampanje za podizanje svesti, zagovaranje, podršku građanskom aktivizmu i druge. Iako ne postoji jedinstvena metoda postizanja učešća, na sledećoj slici prikazan je proces kojim se, uz uvažavanje specifičnosti lokalne zajednice, može unaprediti stepen građanskog učešća i saradnje javnog i civilnog sektora. Osim stanovništva, i delovima javnog sektora potrebna je stimulacija komunikacije:

Slika 5.

Kampanje se mogu koristiti za informisanje širokog auditorijuma o pozitivnim aspektima energetske tranzicije i koje su koristi od nje za lokalnu zajednicu. One se mogu voditi poznatom komunikacijom, putem bilborda, distribucijom informativnog materijala, korišćenjem dostupnog prostora u lokalnim sredstvima javnog informisa-

nja ili organizovanjem tribina i drugih prigodnih formi javnog događaja. Radna grupa kreira poruku prema ciljnoj grupi kojoj se obraća. Ona treba da utiče na podizanje svesti građana, bez velikog udubljivanja u tehničke aspekte energetske tranzicije. Za potrebe kampanje, mogu se koristiti još i sajtovi lokalne samouprave, lokalne grupe na društvenim mrežama, mobilne platforme i slični alati.

Zagovaranje se odnosi na nenasilne aktivnosti osmišljene za uticaj na politike, prakse i ponašanje. To je skup akcija usmerenih ka civilnom i javnom sektoru i daje najbolje rezultate kada se sprovodi u partnerstvu sa drugim grupama ili uticajnim pojedincima koji streme istom cilju. Iz tog razloga, radna grupa koja pokušava da na ovaj način animira lokalnu zajednicu mora identifikovati ko su saveznici, a koje grupe mogu biti ugrožene posledicama implementacije energetske tranzicije u njenoj sredini. Saveznički odnos sa istaknutim članovima zajednice, grupama, institucijama, viđenijim građanima ili neospornim autoritetima u ciljanoj oblasti će obezbediti veću vidljivost i verodostojnost teme i njeno argumentovano obrazloženje. Kada je usmereno prema javnom sektoru, zagovaranje je menjanje praksi i politika koje utiču na njihove nepovoljne aspekte, a kada je usmereno prema građanima je organizovani proces koji uključuje usklađene napore za promene politika, praksi, ideja i vrednosti koje održavaju isključenje stanovništva iz energetskih tema.

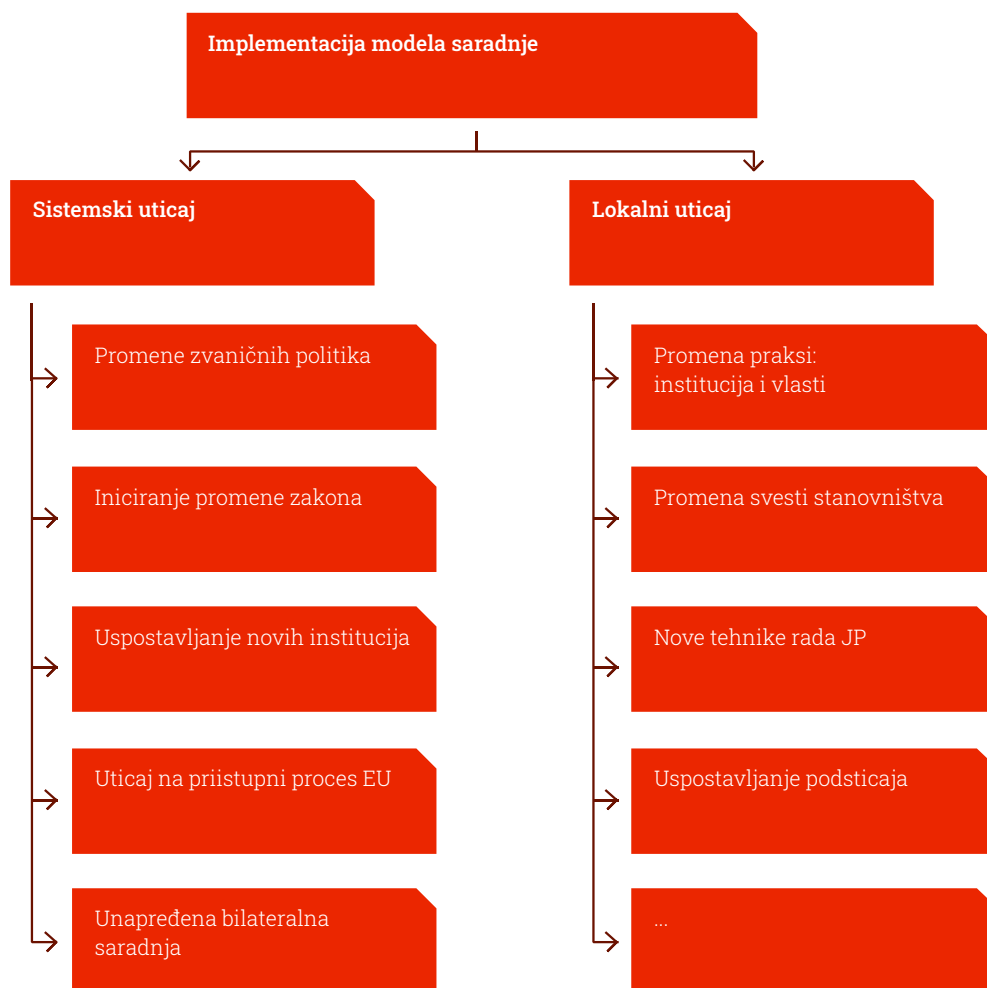
Radna grupa treba da sprovodi konsultacije sa svim reprezentima društva, odnosno da vodi računa da ne konsultuje samo najmoćnije ili najglasnije unutar ciljne grupe. Prilikom konsultacija sa stanovništvom, radna grupa mora formulisati komunikaciju tako da u svakom trenutku budu jasni razlozi konsultacije (pribavljanje povratnih informacija o predloženim unapređenjima energetskih prilika u lokalnoj sredini, tekućim problemima sa postojećim rešenjima i sl.). Upravljanje očekivanjima je važan aspekt zadržavanja korisnika, pa je stoga važno da komunikacija bude i realna po pitanju potencijalnog uspeha predlaganih intervencija. Takođe, kada se konsultacije sprovode sa institucijama javnog sektora, važno je pribaviti mišljenja o tehničkoj izvodljivosti i uvažiti predloge za poboljšanje predloženih promena.

Lobiranje se često vezuje za aktivnost koja nije transparentna po svojoj prirodi i zbog toga ponekad ima negativnu konotaciju, pa se u institucionalnoj komunikaciji često koristi pojam „zastupanje interesa”. Lobiranje je način da se rezultati lokalnog dijaloga upute na nivo donosioca odluka i politika, putem tzv. lobističkih grupa. U tom smislu, lokalna radna grupa za energetske tranzicije može se smatrati lokalnom lobi grupom koja kroz pisanu ili usmenu komunikaciju sa užim krugom unutar institucija odlučivanja „urgira” (ne)izglasavanje određenih propisa, politika ili zakona koji uređuju područje energetike. Analogno tome, lobiranje se može sprovoditi i unutar organizacija civilnog društva, udruženja ili prema pojedincima koji su usled svoje harizme i položaja u društvu u stanju da pokrenu javno mnjenje, odnosno iniciraju veće učešće građana.

U kontekstu komponenata pozitivnog dijaloga zarad postizanja ciljeva predloženog modela, radna grupa može podržati ili inicirati građanski aktivizam kroz organizacije civilnog društva. On se može sprovoditi u najvećoj meri kroz upotrebu društvenih mreža i novih medija, javne performanse (dan planete, eko-dani, akcije jedan minut mraka, i sl.).

VII Implementacija

Implementacija modela saradnje javnog i civilnog sektora na lokalnom nivou za sprovođenje energetske tranzicije u lokalnoj zajednici može imati uticaj na dva nivoa: sistemski, prema višim instancama vlasti i kreatorima politika i lokalni, usmeren ka građanstvu i lokalnim institucijama.

Slika 6.

Da bi implementacija modela u lokalnim sredinama imala značajniji sistemski uticaj, neophodno je da Radna grupa fokusirano i argumentovano formalizuje rezultate dijaloga javnog i civilnog sektora, legitimizuje ih kroz proces animiranja stanovništva i zatim ih uputi kreatorima relevantnih nacionalnih politika, zakonodavcu i ostalim relevantnim nacionalnim institucijama u vidu preporuka, inicijativa, predloga i sl.

Na taj način, lokalno inicirana saradnja može izvršiti uticaj na društvene aktivnosti koje su u domenu nacionalnih institucija, a u nekim slučajevima unaprediti i aspekte spoljne politike i međunarodne saradnje.

Paralelno sa dometom koji model može imati na sistemske promene, postoji i njegov uticaj u lokalnoj zajednici koji je usled neposrednije komunikacije i podele očekivanih odgovornosti i aktivnosti za javni i civilni sektor među učesnicima još izraženiji.

Na lokalnom nivou je jednostavnije razviti i primeniti digitalne alate koji demokratizuju proces energetske efikasnosti: javni uvid, javno ili „on-line” glasanje za aktivnosti, rešenja, izmenu lokalne politike, viralnu kritiku, prikupljanje predloga rešenja lokalnih problema, itd.

Još jedan značajan uticaj ovog modela na lokalnu energetska tranziciju je sposobnost da kroz kampanje koje Radna grupa sprovodi ima potencijal da ubrza sprovođenje konkretnih akcija dogovorenih u okviru dijaloga.

Osim toga, budući da ovaj model saradnje implicira i lokalno vlasništvo nad novim idejama, on može inicirati formiranje energetske zadruge u civilnom ili mešovitom vlasništvu ili neke druge oblike preduzetništva u domenu energetike (npr. izgradnju biogaz postrojenja za grejanje javnih objekata i stanovništva u ruralnim sredinama, komercijalno prikupljanje biomase, drvne sečke i drugo, u skladu sa lokalnim specifičnostima).

Model saradnje može inicirati izmenu uobičajenih aktivnosti institucija i lokalnih autoriteta u vidu promene u načinu distribucije budžetskih sredstava, načina grejanja javnih objekata, režima saobraćaja u korist „zelenih” alternativa, efikasnosti javnog osvetljenja upotrebom alternativnih izvora energije i sl.

Jedan od bitnih uticaja je i iniciranje novih i unapređenje postojećih tehnika rada lokalnih komunalnih preduzeća. To se može odnositi na: uvođenje kontejnera za separaciju otpada, prikupljanje povratnih informacija o urgentnim sanacijama divljih deponija i prevenciji njihovog nastajanja, poboljšano održavanje biciklističkih i pešačkih staza, unapređenje energetske efikasnosti radnog procesa, unapređenje načina naplate prelaskom na elektronsko fakturisanje, eliminaciju aktivne saobraćajne signalizacije primenom kružnih tokova, itd.

Posledica implementacije ovog modela će svakako biti i identifikovanje novih aktivnosti za unapređenje energetske efikasnosti u lokalnoj zajednici kroz definisanje novih načina finansiranja primene novih tehnologija (npr. solarnih panela), modela subvencionisanja ugradnje nove građevinske stolarije, izolaciju objekata i sl.

Posledica implementacije modela je i da je kroz saradnju moguće i razvijanje odgovarajućih, lokalno specifičnih kriterijuma za dodeljivanje subvencija za koje bi postojao lokalni društveni konsenzus.

Osim institucija, kroz saradnju javnih i civilnih partnera moguće je značajno unapređenje građanskog učešća i podizanje svesti stanovništva sa ciljem postizanja odgovornijeg odnosa prema lokalnim resursima (akcije uštede vode, energetske unapređenja životnog prostora, separacije otpada u predviđene kontejnere, prelazak na alternativne izvore grejanja, korišćenje bicikala u dnevnoj komutaciji i sl.).

